

**Deelname aan het
Alfabetiseringsonderwijs
Resultaten van de nulmeting**

Colofon

Projectnummer
Titel

Opdrachtgever
Auteur
Datum
Versie

5007.0GB
Deelname aan het Alfabetiseringsonderwijs
Resultaten van de nulmeting
Ministerie van OCenW
Jan Neuvel en Thomas Bersee
november 2003
03

Pettelaarpark 1
Postbus 1585
5200 BP 's-Hertogenbosch
Tel: 073-6800800
Fax: 073-6123425
www.cinop.nl

© CINOP 2003

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, op welke andere wijze dan ook, zonder vooraf schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

1	Achtergrond en opzet van het onderzoek.....	1
1.1	Achtergrond en vraagstelling.....	1
1.2	Opzet van het onderzoek.....	2
1.2.1	De doelgroep van het onderzoek.....	2
1.2.2	De bevraging van de ROC's.....	4
1.2.3	De hoofdvariabele: deelname aan het alfabetiseringsonderwijs.....	6
2	Uitvoering van het onderzoek.....	8
3	Het cursusaanbod in 2001-2002	10
3.1	Een eerste overzicht.....	10
3.2	Het cursusaanbod Nederlands.....	11
3.2.1	Instroomniveau.....	11
3.2.2	Inhoud van de alfabetiseringscursussen	12
3.2.3	De cursusduur.....	13
3.3	Het cursusaanbod voor Rekenen.....	14
3.3.1	Instroomniveau.....	14
3.3.2	Inhoud van het aanbod.....	15
3.3.3	De cursusduur.....	16
4	De Deelname aan het alfabetiseringsonderwijs.....	17
4.1	De totale deelname aan het alfabetiseringsonderwijs.....	18
4.1.1	Het aantal cursisten in 2001-2002 in de 32 ROC's.....	18
4.1.2	Schatting van het totaal aantal alfabetiseringscursisten in ROC's.....	18
4.1.3	Uitval.....	19

4.2	Deelname aan taalcursussen	20
4.2.1	Instroomniveaus	20
4.2.2	Groepsgrootte	21
4.3	Verschillen in deelname tussen ROC's	22
5	Samenvatting.....	25

1 ACHTERGROND EN OPZET VAN HET ONDERZOEK

1.1 Achtergrond en vraagstelling

Functioneel analfabetisme is een groeiend probleem, niet alleen in ontwikkelingslanden, maar ook in het westen. De Verenigde Naties heeft in het jaar 1967 8 september uitgeroepen tot 'Wereld Alfabetiseringsdag'; 2003 - 2013 is bovendien het VN 'Alfabetisering Decennium'.

Nederland telt in de autochtone bevolking ongeveer 1,5 miljoen functioneel analfabeten. Dit zijn mensen die niet of onvoldoende kunnen lezen en schrijven en/of rekenen om in het dagelijks leven in onze samenleving goed (en zelfstandig) te kunnen functioneren. Dat wil niet zeggen dat die 1,5 miljoen Nederlanders helemaal niet kunnen lezen of schrijven, hoewel dat zeker voor een klein deel van hen zal gelden, maar dat ze bepaalde lees- en schrijftaken, waarmee ze in het alledaagse leven of in werksituaties te maken krijgen, niet of onvoldoende kunnen uitvoeren. Een deel van hen heeft al grote moeite met eenvoudige lees-, schrijf- en/of rekentaken, bij de anderen gaat het weliswaar om complexere taken, maar altijd nog taken die tot het alledaagse repertoire van volwassenen in onze samenleving gerekend moeten worden. Dus taken, waarmee men als volwassene in het dagelijks leven te maken kan krijgen, zoals een brief van de gemeente of van de woningbouwvereniging, een tabel met treintijden, het schrijven van een klachtenbrief of een sollicitatiebrief, het kunnen helpen bij het huiswerk van eigen kinderen.

Hoewel exacte gegevens ontbreken over de deelname van autochtone volwassenen aan taal- en rekencursussen, met name cursussen die door ROC's in de Educatie worden aangeboden, is het wel zeker dat een groot deel van de functioneel analfabeten de weg naar die cursussen niet heeft weten te vinden. Schaamte om voor hun tekorten uit te komen, maar ook onbekendheid met het aanbod spelen een rol. Het vermoeden bestaat dat de deelname de afgelopen jaren zelfs is teruggelopen, mede vanwege een verschraving van het onderwijsaanbod voor autochtone (functioneel) analfabeten. Dit weer als gevolg van de toegenomen aandacht voor de inburgering van nieuwkomers om Nederlands als tweede taal te leren.

Gezien het persoonlijk- en maatschappelijk belang dat zoveel mogelijk volwassenen zelf in staat zijn om hun schriftelijke communicatie af te kunnen handelen, mede ook vanuit het belang van permanente bijscholing ('Leven Lang Leren'), heeft het ministerie van OCenW voor het schooljaar 2002-2003 een Actieplan op touw gezet om de deelname aan het alfabetiseringsonderwijs¹ te stimuleren. De hoofddoelstelling van het Actieplan is een substantiële toename van het aantal alfabetiseringstrajecten in de periode 2003-2006.

Om te kunnen bepalen of die doelstelling ook wordt gerealiseerd, is besloten een monitoronderzoek op te zetten waarmee vastgesteld kan worden of het Actieplan de gewenste resultaten oplevert. In eerste instantie zal die monitor zich beperken tot de schooljaren 2001-2002 en 2002-2003.

De hoofdvraag is of in het jaar van het Actieplan een effect van de campagne valt waar te nemen, dat wil zeggen een toename van het aantal autochtone, functioneel analfabete volwassenen dat, vergeleken met het schooljaar 2001-2002, deel neemt aan een cursus Nederlands en/of rekenen in een ROC.

1.2 Opzet van het onderzoek

Om de effecten van de landelijke campagne te kunnen vaststellen, wordt een zogenaamde nulmeting en een vervolgmeting uitgevoerd. In de nulmeting wordt de deelname aan het alfabetiseringsonderwijs nagegaan voordat de campagne van start ging. Het gaat om de deelname in het schooljaar 2001-2002. In de vervolgmeting wordt een vergelijkbare meting gedaan voor het schooljaar 2002-2003, het jaar van de campagne.

1.2.1 De doelgroep van het onderzoek

De doelgroep bestaat uit alle autochtone Nederlanders die als functioneel analfabeet kunnen worden gekarakteriseerd en die deelnemen aan een cursus Nederlands en of rekenen in een ROC. In het algemeen zal het gaan om laagopgeleide volwassenen, dat wil zeggen volwassenen die aan het lager beroepsonderwijs (lbo, vbo) of het middelbaar algemeen vormend onderwijs (ulo, mavo) hebben deelgenomen, maar dat veelal niet met een diploma

¹ Alfabetiseringsonderwijs wordt in dit rapport gebruikt als een algemene term voor het onderwijs in schrijven, lezen en/of rekenen aan autochtone volwassenen die op grond van onvoldoende beheersing van die vaardigheden als functioneel analfabeet worden gekarakteriseerd.

hebben afgesloten of met een diploma op een laag niveau. Tot de doelgroep worden ook de volwassenen gerekend die speciaal (voortgezet)onderwijs hebben gevolgd. Verder worden tot de doelgroep de volwassenen gerekend die afkomstig zijn uit de voormalige koloniën: de Antillen, Suriname en Aruba. In het algemeen gaat het om volwassenen die het Nederlands redelijk spreken, maar die grote moeite hebben met de geschreven taal. Allochtone landgenoten, ook als ze hier al ettelijke jaren wonen (zogenaamde oudkomers) worden echter niet tot de doelgroep gerekend.

Naar de ROC's toe is de doelgroep geoperationaliseerd als de autochtone volwassenen (inclusief ASA's) die bij aanmelding voor een cursus ten hoogste op niveau KSE 2 kunnen schrijven, lezen en/of rekenen. Dat is een drempelkwalificatie met alleen toegangsrechten tot het laagste niveau van het middelbaar beroepsonderwijs.

1.2.2 De bevraging van de ROC's

Om een zo nauwkeurig mogelijk beeld te kunnen krijgen van de doelgroep, zijn alle ROC's (afdeling Educatie) benaderd om het aantal deelnemers aan alfabetiseringscursussen voor autochtone volwassenen op te geven.

Voor de inventarisatie van de deelname is een formulier ontworpen waarmee informatie over de deelname aan afzonderlijke cursussen ten behoeve van de doelgroep kon worden verzameld. Met die keuze wordt niet alleen inzicht verkregen in het cursusaanbod en de deelname aan die verschillende soorten cursussen, die aanpak biedt tevens een goede garantie dat de opgave van cursisten zich ook zal beperken tot de doelgroep (ten hoogste niveau KSE 2). Omdat de bevraging op cursusniveau tevens de deelname op verschillende locaties in beeld brengt, kan de vergelijking van de vervolgmeting met de nulmeting nauwkeuriger worden uitgevoerd.

Met het formulier worden dus gegevens verzameld over de cursus zelf en over de deelname.

Kenmerken van de cursussen

Over verschillende aspecten van de cursussen zijn nadere gegevens opgevraagd. Het gaat om een nadere typering van de doelgroep, om het instroomniveau van de cursisten in KSE-termen, om de inhoud van de cursus en om het gestelde eindniveau in KSE-termen.

Informatie over het instroomniveau

Allereerst is gevraagd om de cursus te specificeren naar het instroomniveau van de cursisten. Dat moest worden gedaan in termen van KSE-niveaus (0-1, 1, 1-2 en 2). Bij een gecombineerde taal- en rekencursus moest dat voor beide vaardigheden apart worden vermeld.

Verdere informatie over de doelgroep

Naast het instroomniveau moest worden aangegeven wie er aan de cursus mochten deelnemen. Het gaat om een nadere bepaling van de doelgroep in termen van persoonskenmerken, waarmee soms bij plaatsing rekening wordt gehouden en waarmee tevens verder inzicht wordt verkregen over de samenstelling van de doelgroep. Gevraagd is naar volgende kenmerken: het

geslacht, de leeftijdsrange, de vooropleiding, met name een lage opleiding en/of deelname aan het speciaal onderwijs en tenslotte de afkomst van de cursisten, met name of de cursussen (ook) open stonden voor volwassenen uit de Antillen, Suriname of Aruba (ASA's).

Informatie over de inhoud

In de eerste plaats moest worden aangegeven of het een taalcursus, een rekencursus of een gecombineerde cursus betrof. Voorts kon de inhoud nader worden gespecificeerd. Bij een taalcursus kon worden aangegeven of aandacht werd besteed aan basisvaardigheden (spelling, grammatica en technisch lezen) en/of aan functionele schrijf- en leesvaardigheden. Bij rekenen betrof het de basisvaardigheden en alledaagse rekenproblemen.

Informatie over het eindniveau

Op dezelfde wijze als bij het instroomniveau moest het einddoel van de cursus in termen van KSE-niveaus worden aangegeven.

De duur van de cursus

Tenslotte is informatie opgevraagd over de duur van de cursus en over de intensiteit (aantal lessen per week).

Deelname aan de cursussen

Van elke aangeboden cursus moest het totaal aantal cursisten worden opgegeven dat gedurende het hele schooljaar op enigerlei moment aan die cursus had deelgenomen. Als korte cursussen meerdere keren per jaar werden aangeboden, moest het aantal worden opgegeven dat aan die opeenvolgende cursussen had deelgenomen. Bij langer lopende cursussen met een flexibele instroom moesten ook de cursisten worden meegeteld die op een later tijdstip aan de cursus waren begonnen. Tenslotte moesten ook de degenen worden meegeteld die vroegtijdig waren uitgestroomd, met andere woorden degenen die de cursus niet hadden afgemaakt.

Naast de deelname is gevraagd naar het aantal uitvallers, dat wil zeggen cursisten die om welke reden dan ook voortijdig met de cursus waren gestopt. Redenen voor uitval zijn niet opgevraagd en evenmin is er gevraagd of cursisten het beoogde eindniveau van de cursus hadden bereikt. In het algemeen zal er vanuit moeten worden gegaan dat dat niet het geval is.

1.2.3 De hoofdvariabele: deelname aan het alfabetiseringsonderwijs

Op basis van de deelname aan de afzonderlijke cursussen kan op ROC-niveau en op landelijk niveau de totale deelname aan het alfabetiseringsonderwijs worden berekend. Het totaalcijfer dat zo wordt verkregen, omvat alle cursisten die gedurende een schooljaar aan een taal- en/of rekencursus hebben deelgenomen.

Bij dat totaalcijfer moeten enkele kanttekeningen worden geplaatst. In de eerste plaats zal het totaalcijfer naar boven toe afwijken ten opzichte van tellingen die op een bepaald moment van een schooljaar plaatsvinden, zoals de telling op de door de overheid vastgestelde teldatum. Er zijn namelijk cursussen met een flexibele instroom en korte cursussen die op een later tijdstip in het jaar opnieuw starten. Als die instroom na een teldatum valt, zijn die cursisten daarin niet meegenomen. Dat geldt ook voor cursisten die voorafgaande aan een teldatum regulier zijn uitgestroomd of die voortijdig zijn afgehaakt.

In de tweede plaats moet erop worden gewezen dat de deelname aan cursussen van jaar op jaar een zekere overlap vertoont. Een aanzienlijk deel van de cursussen omvat twee tot drie jaar. Verder bieden ROC's cursussen aan die in niveau oplopen. Er zullen cursisten zijn die na afronding van een cursus het jaar daarop een cursus op een hoger niveau zullen volgen. Een en ander betekent dat het totaalcijfer dus niet van jaar tot jaar een totaal andere groep representeert, maar dat er binnen dat totaal een groep voorkomt die of een jaar eerder of het jaar erop ook in de tellingen zal voorkomen. Hoe groot die groep (overlap) is, is in het huidige onderzoek echter niet vast te stellen.

Tenslotte is in de nulmeting is alleen gevraagd naar cursisten aan schrijf-, lees en/of rekencursussen. In andere cursussen binnen de basiseducatie (bijv. computercursussen, cursussen 'educatie op de werkvloer' e.d.) wordt evenwel ook aan lezen, schrijven en rekenen gedaan. De deelnemers aan deze cursussen zijn niet meegenomen in de nulmeting. Indien deze deelnemers wél meegenomen zouden zijn, dan zou het aantal deelnemers vermoedelijk fors hoger zijn uitgevallen.

2 UITVOERING VAN HET ONDERZOEK

In september 2002 zijn de afdelingen Educatie van alle 42 ROC's aangeschreven voor deelname aan het onderzoek. Daartoe is de unitdirecteur en/of de coördinator NT1 een uitnodiging gestuurd inclusief een set formulieren om de gegevens van de verschillende alfabetiseringscursussen te kunnen invullen. Zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven, is de ROC's gevraagd om per locatie en per cursus informatie aan te leveren.

In eerste instantie zijn van 29 ROC's de gegevens ontvangen. Na herhaald verzoek aan de ROC's die in eerste instantie niet hadden gereageerd, steeg de deelname tot 32 ROC's. Tot de 10 ROC's waarvan gegevens ontbraken, behoren twee ROC's uit de vier grote steden. Hoewel geen redenen voor de weigering zijn opgevraagd, kan de beheerslast een reden zijn geweest of het niet beschikbaar hebben van de gevraagde informatie. In het vervolgonderzoek zal de ROC's gevraagd worden om redenen aan te geven als ze de informatie niet kunnen of willen aanleveren.

Bij enkele kleinere ROC's bestaat er twijfel of de cursusgegevens van alle locaties zijn opgestuurd. Een ROC uit één van de vier grote steden bleek een belangrijk deel van de doelgroep (cursisten die speciaal onderwijs hadden gevolgd en ASA's) niet in de opgaven te hebben opgenomen.

Een aantal ROC's heeft in afwijking van het verzoek de gegevens niet op cursusniveau aangeleverd, maar op een geaggregeerd niveau. Dat wil zeggen dat ze de gegevens van alle cursussen en/of van enkele locaties bij elkaar hebben opgegeven. Dit leidt wel tot een onderschatting van het totale aanbod aan cursussen, maar het beïnvloedt niet de cijfers over de deelname aan het alfabetiseringsonderwijs.

Veel ROC's hebben daarentegen meer informatie aangeleverd dan waarom was gevraagd. Bij de kenmerken van de deelnemers kon namelijk worden volstaan met het aankruisen van een betreffend kenmerk. Op veel formulieren zijn echter de aantallen cursisten bij een bepaald kenmerk vermeld, zoals bijvoorbeeld het aantal ASA's dat aan een cursus deelnam of het aantal allochtone deelnemers dat voor een cursus stond ingeschreven. Die gegevens zijn gebruikt om cursisten die niet tot de doelgroep behoren uit de tellingen te verwijderen. Verder zijn de gegevens gebruikt om schattingen van bepaalde groepen te kunnen maken, zoals de deelname van mannen en vrouwen en de deelname van ASA's.

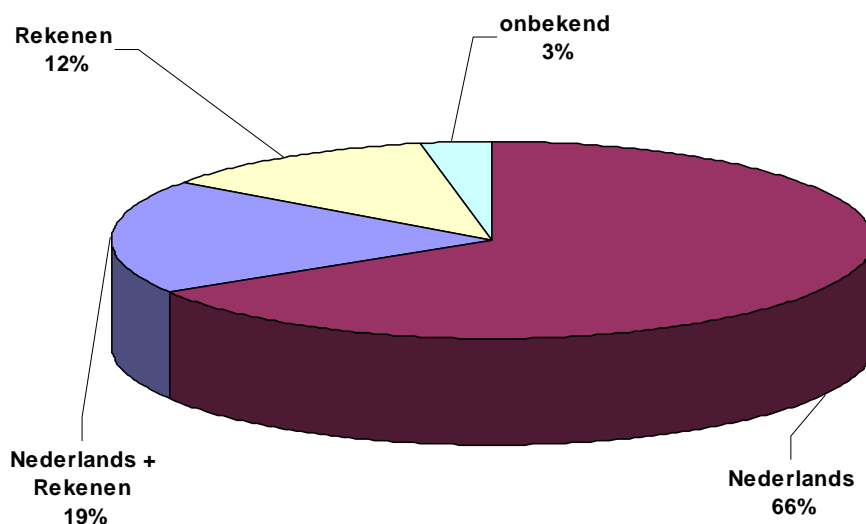
3 HET CURSUSAANBOD IN 2001-2002

In totaal zijn er in het schooljaar 2001-2002 in de 32 ROC's waarvan gegevens bekend waren ruim 250 verschillende taal- en rekencursussen aan de doelgroep aangeboden. Dat aantal zal in werkelijkheid iets hoger uitvallen, omdat enkele ROC's de informatie, zoals hiervoor is aangegeven, op een geaggregeerd niveau hebben aangeleverd en enkele ROC's niet alle cursussen hebben opgegeven.

3.1 Een eerste overzicht

Van het totaal van ruim 250 opgegeven cursussen waren de meeste gericht op het verbeteren van de schriftelijke taalvaardigheid Nederlands (zie Figuur 3.1). Tweederde van het aanbod richtte zich uitsluitend op het verbeteren van één of meer schriftelijke taalvaardigheden, terwijl 20 procent van het aanbod bestond uit gecombineerde taal- en rekencursussen. In iets meer dan 10 procent van de cursussen is alleen aandacht besteed aan rekenvaardigheden.

Figuur 3.1 Cursusaanbod Nederlands en rekenen

Vrijwel alle cursussen waren bedoeld voor laagopgeleide volwassenen (ten hoogste vbo of mavo). Een belangrijk deel van de cursussen (ongeveer 60 procent van het aanbod) stond open voor volwassenen die in hun jeugd een vorm van speciaal onderwijs hadden gevolgd, maar ongeveer 10 procent van het aanbod was uitsluitend voor die doelgroep bestemd. In enkele ROC's ging het om contractonderwijs met een gemeente of een sociale werkplaats.

Aan de meeste cursussen konden cursisten uit de Antillen, Suriname of Aruba (ASA's) deelnemen. Slechts enkele cursussen waren speciaal op die doelgroep gericht.

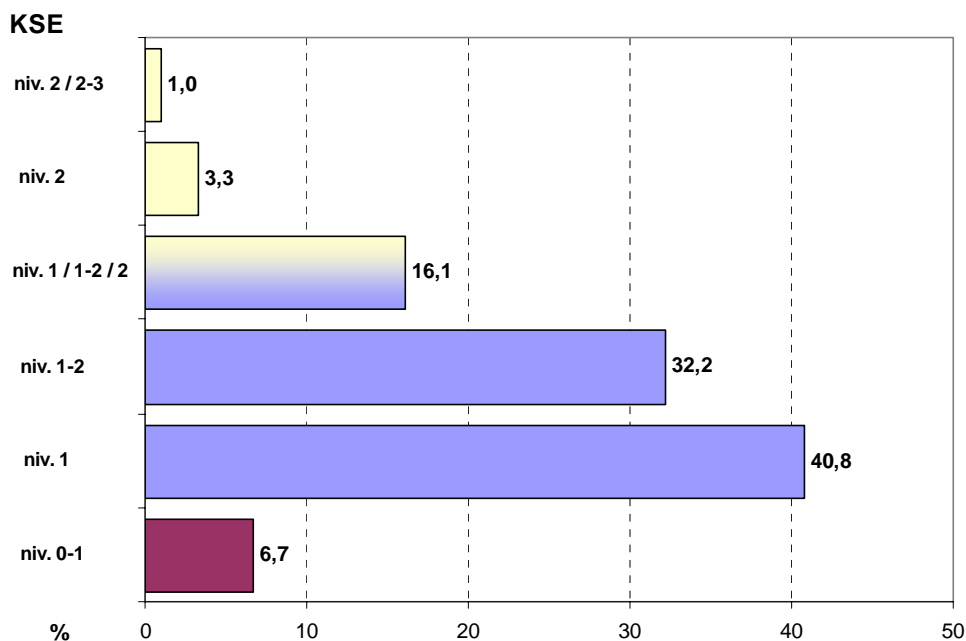
Nagenoeg alle cursussen stonden open voor mannen en vrouwen en voor bijna de hele leeftijdsrange van 18 tot 65 (of soms ouder).

3.2 Het cursusaanbod Nederlands

3.2.1 Instroomniveau

Aan het instroomniveau kan worden afgelezen of een cursus voor de doelgroep was bestemd. In Figuur 3.2 is te zien dat vrijwel alle opgegeven taalcurssussen aan het gestelde criterium voldeden. Eén procent van de aangeleverde cursussen was bedoeld voor volwassenen die de schrijf- en leesvaardigheid al iets boven niveau KSE 2 beheersten.

Figuur 3.2 Cursusaanbod Nederlands: instroomniveau (percentages)

Een klein deel van het cursusaanbod Nederlands, zo'n 7 procent van alle cursussen, was gericht op volwassenen die niet of nauwelijks konden lezen (KSE 0-1). Dat geringe aanbod heeft zowel te maken met de relatief kleine groep volwassenen in ons land die helemaal niet of vrijwel helemaal niet kan lezen en schrijven (echte analfabeten), alsook met een hoge(re) drempel in die groep om een alfabetiseringscursus te willen gaan volgen. In een landelijk onderzoek

uit 1990² bleek dat echte analfabeten voornamelijk waren te vinden in de leeftijdsgroep boven de 50 jaar. Daarbij ging het veelal om volwassenen met nauwelijks meer dan basisonderwijs. Juist in die groep bleek de belangstelling voor schrijf- en leescursussen het geringst, wellicht als gevolg van het zich neergelegd hebben bij hun ongeletterdheid in combinatie met een gering zelfvertrouwen om het alsnog op oudere leeftijd te kunnen leren.

Van de 32 ROC's hebben er in het schooljaar 2001-2002 8 een cursus voor (bijna) volledig ongeletterden uitgevoerd. Of de overige 24 ROC's zo'n cursusaanbod niet hadden, kan niet zondermeer worden geconcludeerd. Het is mogelijk dat het aanbod er wel was, maar er geen of onvoldoende belangstelling voor bestond. Het is ook niet uit te sluiten dat vanwege een te gering aantal belangstellenden deze cursussen in groepen zijn geplaatst op niveau KSE 1.

Ongeveer 40 procent van het cursusaanbod richtte zich op autochtone volwassenen die de beginselen van het lezen en schrijven tot op zekere hoogte onder de knie hebben, maar die al snel in de problemen komen met betrekkelijk eenvoudige alledaagse schrijf- en leestaken. Bedoeld zijn hier de cursussen met een instroomniveau KSE 1. Een derde van het aanbod kende een iets hoger instroomniveau, namelijk een niveau tussen KSE 1 en KSE 2.

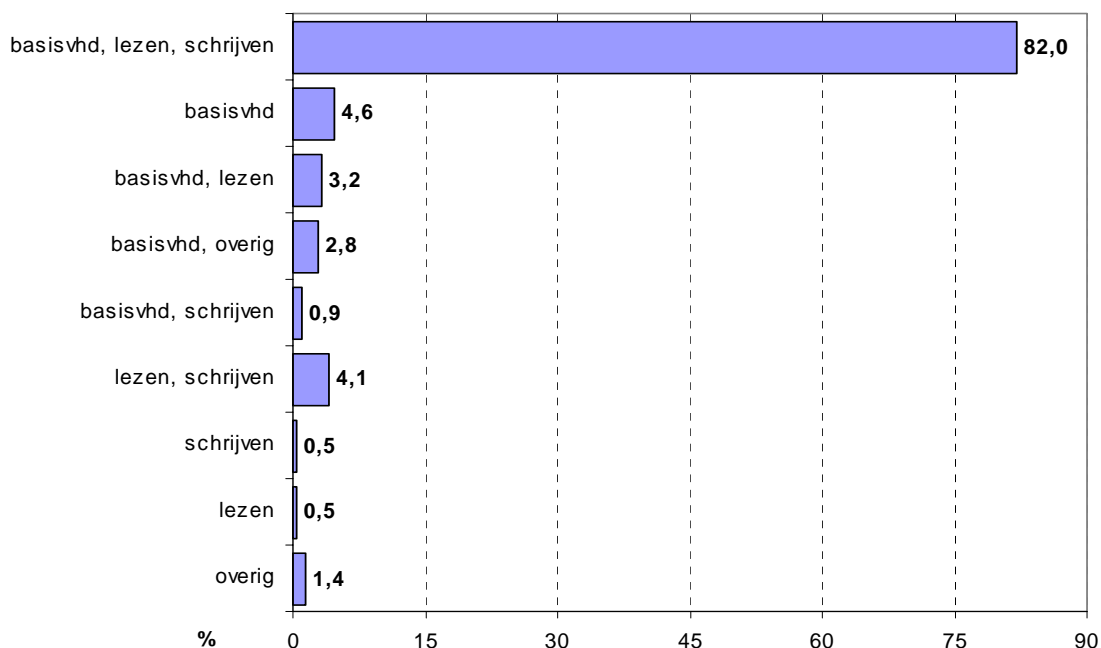
Ogenschijnlijk is er sprake van een substantieel aanbod met een breed instroomniveau (niveau 1, niveau 1-2 en niveau 2). In de bovenstaande grafiek betreft het bijna 20 procent van alle alfabetiseringscursussen in het schooljaar 2001-2002. Diverse ROC's zagen zich waarschijnlijk door een beperkte belangstelling (op bepaalde locaties) genoodzaakt volwassenen met een uiteenlopend beginniveau bij elkaar plaatsen en om derhalve binnen die cursussen te differentiëren.

3.2.2 Inhoud van de alfabetiseringscursussen

De ROC's is gevraagd de inhoud van de taalcursussen aan te geven. Basisvaardigheden (technisch lezen, spelling en grammatica) en functionele taalvaardigheden (schrijven en lezen) zijn daarbij onderscheiden. Figuur 3.3 toont waarop de cursussen zich hebben gericht.

Figuur 3.3 Cursusaanbod Nederlands: inhoud (percentages)

² Doets, C., P. Groen, T. Huisman & J. Neuvel (1991). Functionele ongeletterdheid in Nederland. Amersfoort: SVE

Gezien het instroomniveau is het niet verbazingwekkend dat de meeste cursussen voor de doelgroep inhoudelijk breed van opzet waren. Zowel aan basisvaardigheden (technisch lezen, spelling en/of grammatica) als aan de functionele vaardigheden (lezen en schrijven) werd aandacht besteed. Het aanbod voor de doelgroep kent vrijwel geen cursussen waarin alleen aan specifieke vormen van lezen of schrijven aandacht wordt besteed, zoals voorlezen aan kinderen of het schrijven van bepaalde soorten brieven. Zoals gezegd, hebben cursisten op niveau 1 de basisbeginselen van het lezen al wel onder de knie, maar hun leestehnik en spelling is nog te gebrekkig om complexere schrijf- en leestaken aan te kunnen. Velen worstelen nog met het snel en gemakkelijk herkennen van woorden (technisch lezen) en met de fundamentele van de spelling. Die meer 'technische' aspecten van de schriftelijke taal komen veelal in een functionele context aan de orde.

3.2.3 De cursusduur

Ruim 90 procent van de alfabetiseringscursussen in 2001-2002 had een duur van tenminste één schooljaar met een intensiteit (het aantal lessen per week) van 2,5 tot 3 uur. Veel cursussen liepen twee tot drie jaar door.

Lezen en schrijven leer je niet op een achternamiddag. Kinderen zijn daar een groot deel van hun schoolloopbaan mee bezig. Het is dan ook niet te verwachten dat volwassenen die in hun schoolperiode er niet in geslaagd zijn die vaardigheden goed te leren, dat nu wel in korte tijd zouden kunnen. Een

betere motivatie dan voorheen kan er wel toe bijdragen dat het leerproces voorspoediger zal verlopen. Dat echter niet iedereen even gemotiveerd is, valt af te leiden uit de opmerkingen van een respondent. Zij meldde dat de motivatie van volwassenen die verplicht een cursus volgden sterk te wensen overliet. De tamelijke hoge cijfers voor uitval (zie het volgende hoofdstuk) wijzen in eenzelfde richting.

3.3 Het cursusaanbod voor Rekenen

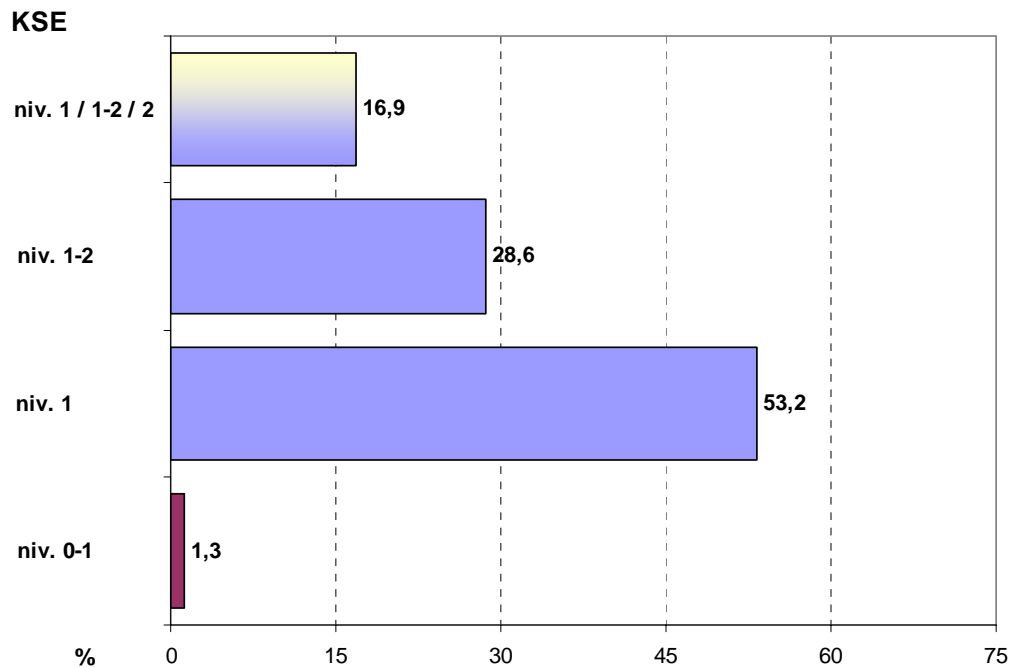
Evenals voor de NT1-cursussen is voor de rekencursussen gevraagd naar het instroomniveau, naar de inhoud van het aanbod en naar de duur. In het schooljaar 2001-2002 hadden 30 van de 32 ROC's een rekencursus (al dan niet gecombineerd met Nederlands) in hun aanbod.

3.3.1 Instroomniveau

Het merendeel van de cursussen (ruim 80 procent van het aanbod) was bestemd voor volwassenen die het rekenen op niveau KSE 1 of daar net boven beheersten. Een aanbod voor volwassenen die vrijwel helemaal niet kunnen rekenen (niveau KSE 0-1), komt nauwelijks voor. Slechts in enkele ROC's was er een aanbod op dat niveau.

Cursussen waarin volwassenen met een uiteenlopend startniveau (van niveau 1 tot niveau 2) worden toegelaten zijn te vinden op ('buiten')locaties, waar een geringe belangstelling ROC's dwingt om cursisten van verschillend niveau bij elkaar te plaatsen.

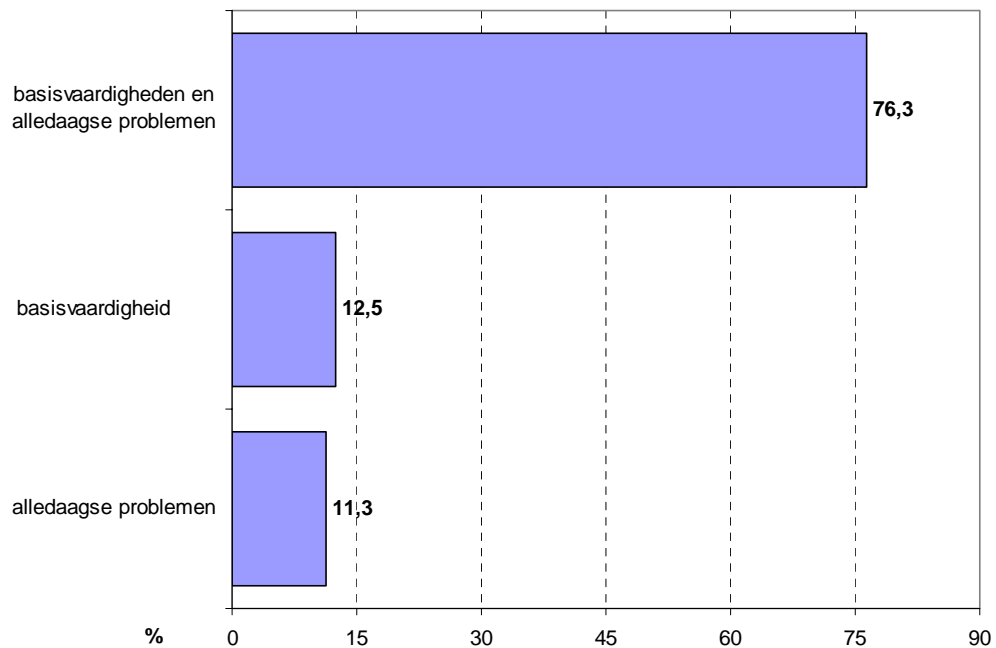
Figuur 3.4 Cursusaanbod Rekenen instroomniveau (percentages)

3.3.2 Inhoud van het aanbod

De inhoud van de rekencursussen is in de vragenlijst onderscheiden naar basisvaardigheden en naar alledaagse rekenproblemen.

Figuur 3.5 Cursusaanbod Rekenen: inhoud (percentages)

Volwassenen die met eenvoudige alledaagse rekenproblemen worstelen, zal het veelal ook ontbreken aan de fundamentele rekenvaardigheden (basisvaardigheden zoals het snel en goed kunnen optellen en vermenigvuldigen van eenvoudige getallen). Ook hier zien we, evenals bij de taalcursussen, dat er nauwelijks cursussen zijn die uitsluitend gericht zijn op het aanleren van basisvaardigheden. Dat gebeurt in vrijwel alle cursussen in of vanuit een functionele context. In ongeveer driekwart van de cursussen werd namelijk zowel aandacht besteed aan de basisvaardigheden van het rekenen als aan de toepassing ervan in alledaagse situaties. Slechts in een beperkt aantal cursussen ging het alleen om het aanleren of verbeteren van basisvaardigheden. Eveneens een beperkt aantal cursussen was uitsluitend gericht op functionele toepassingen. Uit de omschrijving van de cursussen viel op te maken dat dat voornamelijk cursussen betrof om volwassenen te leren omgaan met de Euro.

3.3.3 De cursusduur

De duur van vrijwel alle rekencursussen was tenminste een jaar. De cursussen gericht op het omgaan met de Euro waren daarop vrijwel de enige uitzondering. Die cursussen duurden niet langer dan 5 tot 8 weken.

4 DE DEELNAME AAN HET ALFABETISERINGSONDERWIJS

In dit hoofdstuk wordt de deelname aan het alfabetiseringsonderwijs door volwassen Nederlanders beschreven. Het gaat om de deelname in het schooljaar 2001-2002, het jaar voorafgaand aan de landelijke campagne. De resultaten ervan zullen in een volgend rapport worden vergeleken met die van het schooljaar 2002-2003, het jaar waarin campagne is gevoerd om de deelname aan het alfabetiseringsonderwijs te stimuleren. Dat onderzoek is gepland in september 2003.

Diverse ROC's plaatsen ook allochtone Nederlanders in schrijf- en leescursussen die primair zijn bedoeld voor autochtone Nederlanders. Het gaat dan bijna altijd om cursisten die al voldoende Nederlands spreken om het onderwijs goed te kunnen volgen. Als allochtone cursisten waren geplaatst, is door ROC's bij de toelatingscriteria (vooropleiding) voor de betreffende cursussen aangegeven hoeveel cursisten in het buitenland (vaak was ook het land van herkomst vermeld) hun vooropleiding hadden genoten. In totaal betrof het 150 cursisten. Omdat die groep niet tot de doelgroep behoorde, zijn ze niet in de analyses opgenomen en komen ze evenmin in de totaalcijfers voor.

Cursisten uit de Antillen, Suriname en Aruba behoren wel tot de doelgroep. Vrijwel alle ROC's hebben het aantal ASA's dat aan een taal- of rekencursus deelnam expliciet vermeld bij de cursussen. Daarmee is het mogelijk het aantal ASA's dat in het schooljaar 2001-2002 aan een alfabetiseringscursus deelnam te berekenen.

Zoals in hoofdstuk 2 is aangegeven, hebben niet alle 42 ROC's aan het onderzoek meegewerkt. De gegevens van 10 ROC's ontbreken. Om de totale deelname aan het alfabetiseringsonderwijs in de Educatie te kunnen aangeven, zal op basis van de gegevens van de 32 ROC's een schatting van de totale deelname worden gemaakt.

De informatie uit de 32 ROC's geeft een redelijk nauwkeurig beeld van de deelname. Voor zover dat niet het geval is, gaat het eerder om een onderschatting dan om een overschatting van de deelname. Zo is in een laat stadium gebleken dat één van de ROC's uit de vier grote steden geen cursussen heeft doorgegeven waaraan is deelgenomen door ASA's of door volwassenen die speciaal onderwijs hadden gevolgd. Ook waren er een paar ROC's die niet van alle locaties de cursusgegevens hebben aangeleverd.

4.1 De totale deelname aan het alfabetiseringsonderwijs

4.1.1 Het aantal cursisten in 2001-2002 in de 32 ROC's

In totaal zijn in de 32 ROC's 3601 autochtone volwassenen geteld die in 2001-2002 aan het alfabetiseringsonderwijs hadden deelgenomen (zie Tabel 4.1). Verreweg de meesten kwamen om (beter) te leren schrijven en lezen. Bijna 60 procent volgde alleen een schrijf- en leescursus, terwijl nog eens zo'n 30 procent dat deed in een gecombineerde taal- en rekencursus. Eén op de tien cursisten volgde alleen een rekencursus.

Tabel 4.1 Deelname aan taal- en rekencursussen in 32 ROC's

Cursus	Deelname	
	aantal	%
taal	2068	57
taal + rekenen	1117	31
rekenen	416	12
Totaal	3601	100

Op grond van informatie uit ongeveer 60 procent van de cursussen kan worden opgemaakt dat in 2001-2002 meer vrouwen dan mannen aan taal- en rekencursussen deel hebben genomen. Het percentage vrouwen in taal- en rekencursussen was 54, het percentage mannen 46.

Van de 3600 getelde cursisten waren er ruim 600 afkomstig uit de Antillen, Suriname of Aruba. Dat wil zeggen dat ongeveer één op de zes cursisten in het alfabetiseringsonderwijs uit één van de voormalige koloniën komt.

Als rekening wordt gehouden met het ROC uit één van de vier grote steden waarvan informatie ontbrak over de deelname van ASA's en van cursisten die speciaal onderwijs hadden gevolgd, dan komt het totaal aantal cursisten in de 32 ROC's waarschijnlijk rond de 3900 uit en zal het in totaal om 750 tot 800 ASA's gaan.

4.1.2 Schatting van het totaal aantal alfabetiseringscursisten in ROC's

Uitgaande van het aantal cursisten dat door de 32 ROC's is opgegeven, kan een schatting worden gemaakt van het totale aantal cursisten in de 42 ROC's. Als daarbij rekening wordt gehouden met de hierboven aangegeven correctie dan zal de totale deelname aan het alfabetiseringsonderwijs in het schooljaar

2001-2002 rond de 5000 cursisten liggen. Dat kunnen er een paar honderd meer, maar ook een paar honderd minder zijn.

Naar schatting zullen zo'n 4500 volwassenen een taal cursus hebben gevolgd om beter te leren schrijven en lezen, van wie zo'n 1500 ook hun rekenvaardigheid wilden verbeteren. Rond de 500 volwassenen uit de doelgroep kwamen in 2001-2002 naar de Educatie om hoofdzakelijk hun rekenvaardigheid te verhogen, een deel van die cursisten om te leren omgaan met de Euro.

4.1.3 Uitval

Veel volwassenen die onvoldoende geletterd zijn om alledaagse schrijf- en leestaken goed uit te kunnen voeren, moeten heel wat overwinnen om de stap naar de Educatie te zetten en zich op te geven voor een taal- of rekencursus. Deelname is vervolgens geen garantie voor succes. Het leren lezen en schrijven kost tijd en vraagt een aanzienlijke inzet, ook buiten de lessen, om die vaardigheden onder de knie te krijgen. Cursisten die minder gemotiveerd zijn, of die hun motivatie verliezen, bijvoorbeeld omdat niet snel genoeg verwachte resultaten wordt geboekt, zullen sneller geneigd zijn hun pogingen op te geven. In ieder geval blijkt uit de informatie van de 32 ROC's dat een aanzienlijk aantal cursisten vroegtijdig een alfabetiseringscursus verlaat. Hoe lang die volwassenen aan een cursus hebben deelgenomen, waarom ze gestopt zijn en of ze het gestelde doel in de cursus hebben gehaald, is in het onderzoek niet nagegaan.

In ieder geval hebben in het schooljaar 2001-2002 totaal ongeveer 500 cursisten de taal- of rekencursus waarvoor ze zich hadden ingeschreven niet afgemaakt. Dat is 14 procent van de totale deelname aan alfabetiseringscursussen. Eén op de zeven cursisten haakt dus vroegtijdig af. In alle 42 instellingen betreft het bij een geschatte deelname van 5000 cursisten rond de 700 uitvallers.

Tabel 4.1 Voortijdig stoppen met een cursus. Gegevens van 32 ROC's

Cursus	totale deelname	Uitval	
		aantal	%
taal	2068	331	16
taal + rekenen	1117	118	11
rekenen	416	53	13
Totaal	3601	502	14

4.2 Deelname aan taalcursussen

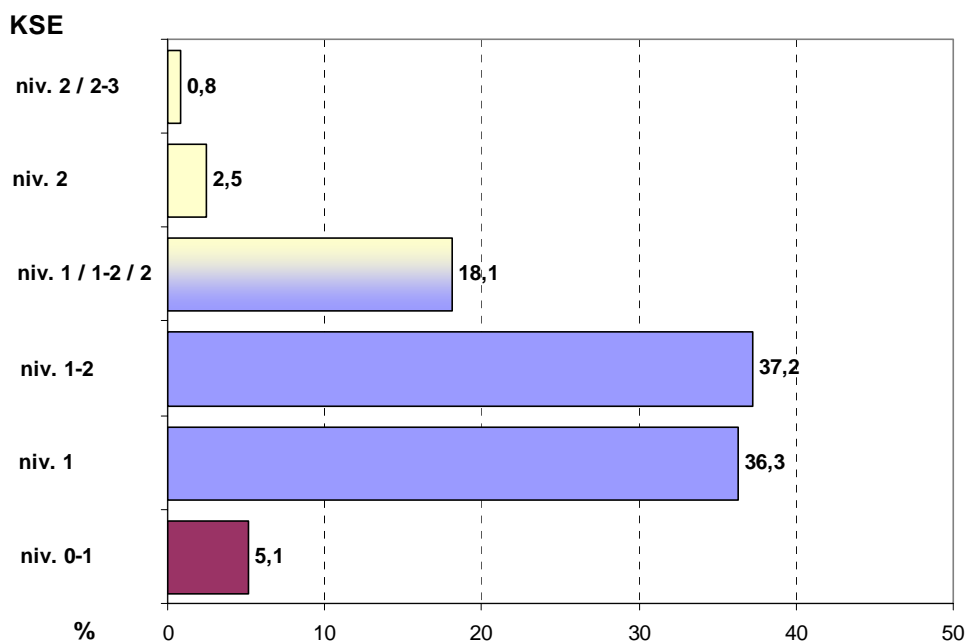
In het vorige hoofdstuk is het aanbod aan cursussen in kaart gebracht. In deze paragraaf wordt kort beschreven of die verhoudingen ook terug te vinden zijn in de deelname.

4.2.1 Instroomniveaus

De verdeling van de cursisten over taalcursussen met een bepaald instroomniveau komt in hoge mate overeen met de verdeling van het cursusaanbod, zoals dat in Figuur 3.2 is weergegeven.

Zo'n 5 procent van de cursisten volgde in het schooljaar 2001-2002 een taalcursus met een instapniveau tussen niveau KSE 0 en 1. Het gaat dan om rond de 165 cursisten. Doorberekend naar de populatie betekent het dat tussen de 200 en 250 volwassen Nederlanders die bij instroom het alfabet niet of nauwelijks beheersten aan een schrijf- en leescursus deelnamen.

Figuur 4.1 Deelname aan taalcursussen onderscheiden naar instroomniveau

Verreweg de meeste cursisten zijn ingestroomd op niveau KSE 1 of daar net iets boven. De deelname aan cursussen met een instroomniveau op KSE 1 lag rond de 1150 cursisten, de deelname aan cursussen waarvoor dat niveau tussen KSE 1 en 2 lag, kwam op ongeveer 1200 uit. Ervan uitgaande dat in de cursussen waarvoor een breder instroomniveau gold (van niveau t/m niveau 2) min of meer dezelfde verhoudingen voorkwamen als in de overige cursussen,

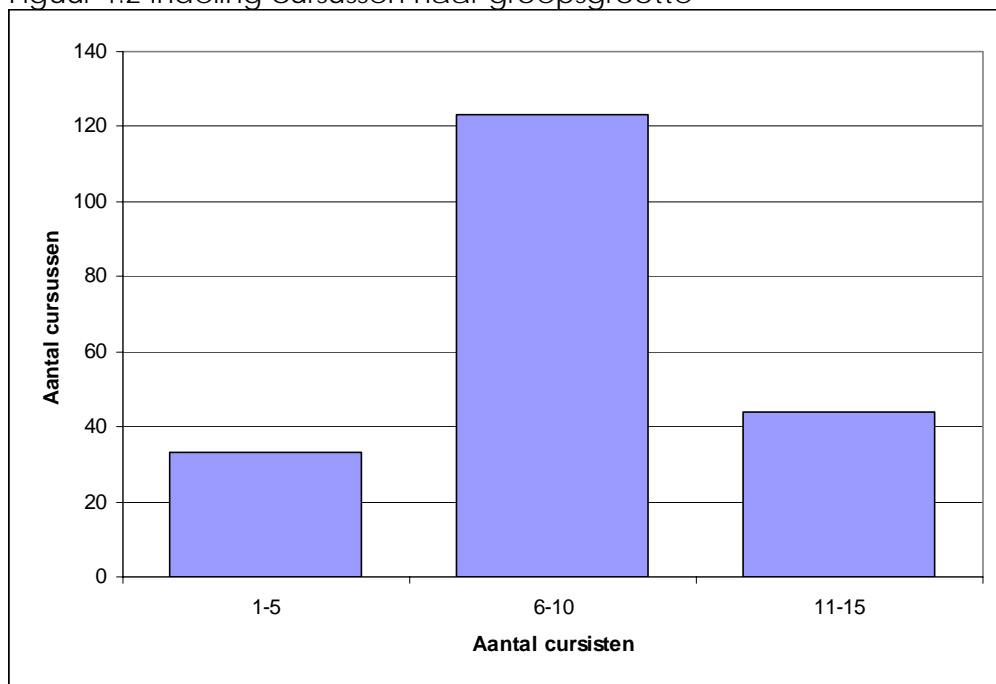
betekent het dat in de 32 ROC's in het schooljaar 2001-2002 rond de 2800 cursisten bij de start van de cursus alleen in staat waren om de meeste eenvoudige alledaagse teksten te lezen en te schrijven. Geschat voor alle 42 ROC's gaat het om een deelname van 3500 tot 3800 cursisten.

Het aantal cursisten in de opgaven van de 32 ROC's dat bij de start al op niveau KSE 2 functioneerde, beperkt zich tot rond de 250.

4.2.2 Groepsgrootte

Van de door de 32 ROC's geleverde informatie is een overzicht gemaakt van het aantal cursisten per taalcursus. Er is een indeling naar groepsgrootte gemaakt in drie categorieën: 1 tot 5 cursisten, 6 tot 10 cursisten en 11 tot 15 cursisten. In totaal betreft het zo'n 200 taal- of gecombineerde taal- en rekencursussen. Het overzicht is afgebeeld in Figuur 4.2.

Figuur 4.2 Indeling cursussen naar groepsgrootte

Duidelijk wordt dat er nog al wat cursussen zijn gegeven, waaraan door relatief weinig cursisten is deelgenomen. Voor zo'n 30 cursussen stonden niet meer dan hooguit 5 cursisten ingeschreven, terwijl dat aantal in de meeste cursussen uitkwam op 6 tot 10. Dat is met name, maar niet alleen, het geval op zogenaamde 'buitenlocaties' van ROC's.

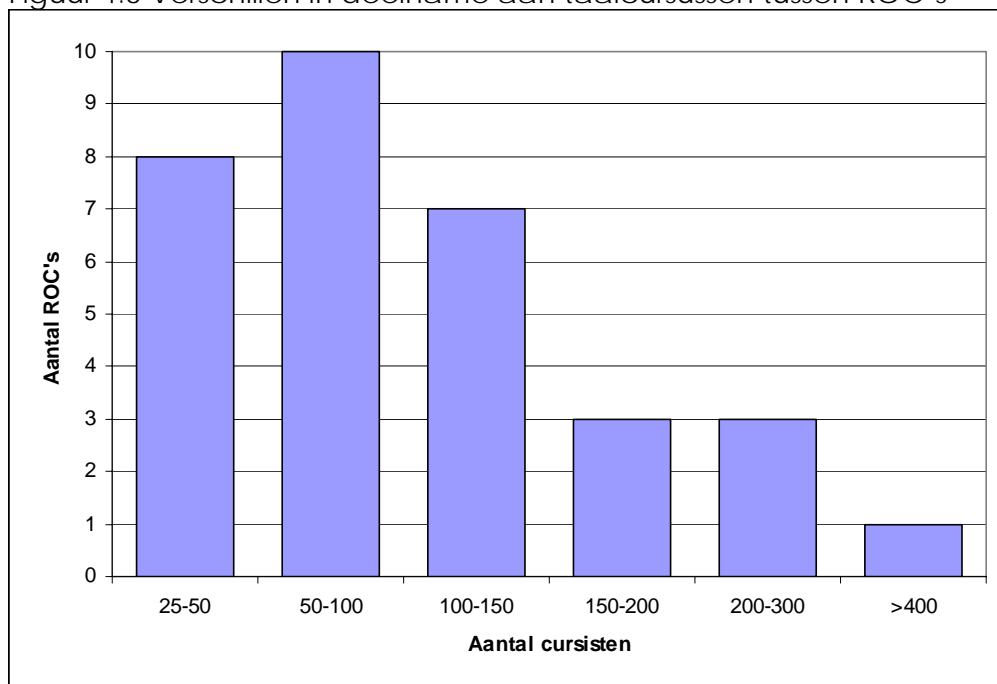
Hoewel het niet wenselijk is al te grote groepen te formeren voor cursisten die moeite hebben met leren, zal het duidelijk zijn dat diverse ROC's op verschillende (buiten)locaties onvoldoende aanmeldingen krijgen om een groep te kunnen starten. Of die volwassenen in een wachtrij komen te staan, in cursussen op een ander niveau worden geplaatst of geadviseerd worden een cursus op een andere (centralere) locatie te volgen is niet bekend.

4.3 Verschillen in deelname tussen ROC's

Dat er verschillen tussen ROC's zijn in de deelname aan alfabetiseringscursussen zal niemand verbazen. De regio waarin een ROC staat en met name het aantal inwoners in een regio zal daarop van invloed zijn. Verder zijn er gemeenten waarin verhoudingsgewijs meer zogenaamde ASA-cursisten voorkomen dan in andere gemeenten. Ondanks die kenmerken van regio's zijn er toch aanzienlijke verschillen in de deelname aan alfabetiseringscursussen te constateren.

Een overzicht van de verschillen in deelname is in Figuur 4.3 te vinden.

Figuur 4.3 Verschillen in deelname aan taalcursussen tussen ROC's

Eenzijds zijn er ROC's met een tamelijk beperkt aantal deelnemers: in een kwart van de 32 ROC's namen in het schooljaar 2001-2002 25 tot hooguit 50 volwassenen aan een taalcursus op niveau KSE 0-1 tot KSE 2 deel. Anderzijds zijn er ROC's waarin dat aantal tenminste 3 tot 4 keer zo hoog is: een zevental ROC's telde in het schooljaar 2001-2002 meer dan 150 volwassenen die taal- en/of rekenonderwijs volgden.

Verschillen tussen regio's lijken geen verklaring te bieden voor alle verschillen. Zo is er een aanzienlijk verschil in het aantal cursisten tussen ROC's uit relatief grote gemeenten (niet behorend tot de vier grote gemeenten) in het westen van het land. Datzelfde is op te merken voor enkele ROC's in het zuiden. Een interessante vraag is of die verschillen mede te verklaren zijn uit een verschillend wervingsbeleid en/of uit een andere prioritering van doelgroepen door die gemeenten. In het onderzoek is niet naar het wervingsbeleid gevraagd, zodat die vraag hier onbeantwoord moet blijven. Wellicht dat inzicht in die verschillen kunnen bijdragen aan het verhogen van de deelname aan het alfabetiseringsonderwijs.

5 SAMENVATTING

In het schooljaar 2002-2003 heeft op initiatief van het Ministerie van OCenW een landelijke campagne plaatsgevonden om volwassen functioneel ongeletterde Nederlanders te stimuleren deel te nemen aan het zogenaamde alfabetiseringsonderwijs in de Educatie. De doelgroep van de campagne omvat de groep autochtone volwassen Nederlanders die niet in staat zijn redelijk eenvoudige alledaagse schrijf-, lees- of rekentaken uit te voeren. In technische termen betreft het de groep Nederlanders die deze vaardigheden op ten hoogste niveau KSE 2 beheersen. Een niveau dat wel wordt omschreven als een drempelkwalificatie.

Wegens het ontbreken van cijfers over de landelijke deelname aan alfabetiseringscursussen die door ROC's worden georganiseerd, is een onderzoek opgezet om de effecten van de campagne op de deelname te kunnen bepalen. Dat onderzoek bestond uit twee metingen: 1) een nulmeting waarmee de deelname kon worden bepaald in het schooljaar 2001-2002, het jaar voorafgaand aan de campagne en 2) een vervolgmeting waarin een telling gepland is om de deelname in 2002-2003 te kunnen vaststellen. De nulmeting is inmiddels uitgevoerd en de resultaten daarvan zijn in dit rapport te vinden. De vervolgmeting wordt in september en oktober 2003 georganiseerd met een geplande eindrapportage in december 2003, waarin de resultaten uit beide metingen met elkaar worden vergeleken.

Aan de nulmeting hebben 32 van de 42 ROC's deelgenomen. In die 32 ROC's zijn in het schooljaar 2001-2002 ongeveer 250 verschillende cursussen aan de doelgroep aangeboden. Verreweg de meeste cursussen waren taalcursussen (deels in combinatie met een rekencursus), waarin zowel aandacht werd besteed aan elementaire schrijf- en leestaalvaardigheden alsook aan functionele schrijf- en leestaken. Een beperkt deel van het aanbod (6 à 7 procent) was gericht op volwassenen die vrijwel helemaal niet konden schrijven of lezen.

In totaal namen in de 32 ROC's rond de 3900 cursisten in het schooljaar 2001-2002 deel aan een taal- en/of rekencursus. Iets meer vrouwen (54 procent) dan mannen (46 procent) volgden een cursus. Ongeveer één op de zes cursisten was afkomstig uit de Antillen, Suriname of Aruba.

Zo'n 5 à 6 procent van de cursisten kon bij instroom niet of vrijwel niet schrijven en lezen, een iets lager percentage beheerste die vaardigheden al op of rond niveau KSE 2.

Gegeneraliseerd naar alle 42 ROC's hebben in het schooljaar 2001-2002 rond de 5000 cursisten aan het alfabetiseringsonderwijs deelgenomen, van wie er 200 tot 250 bij instroom nog worstelden met de beginselen van het alfabet en van wie een vergelijkbare groep niveau KSE 2 al beheerste.

Een relativerende kantekening bij het aantal cursisten is op zijn plaats. In de nulmeting is alleen gevraagd naar de deelnemers aan schrijf- lees en/of rekencursussen. In andere cursussen binnen de basiseducatie (bijv. computercursussen, cursussen 'educatie op de werkvloer' e.d.) wordt evenwel ook aan lezen, schrijven en rekenen gedaan. De deelnemers aan deze cursussen zijn niet meegenomen in de nulmeting. Indien deze deelnemers wèl meegenomen zouden zijn, dan zou het aantal deelnemers vermoedelijk fors hoger zijn uitgevallen.

Tussen ROC's bestaan aanzienlijke verschillen in het aantal cursisten dat aan alfabetiseringscursussen deelneemt. Die verschillen lijken niet volledig verklaard te worden door regionale verschillen in de bevolkingssamenstelling. Vermoed wordt dat verschillen in wervingsbeleid van ROC's alsook in gemeentelijk beleid op het gebied van Educatie een rol spelen. Wellicht dat vergelijking van het wervingsbeleid van ROC's en van het beleid van gemeenten inzicht kan bieden hoe de deelname aan taalcurssussen door volwassenen die het lezen en schrijven onvoldoende machtig zijn het beste kan worden aangepakt.

Rond de 14 procent van de cursisten haakte in 2001-2002 voortijdig, dat wil zeggen zonder de cursus afgemaakt te hebben. Dat komt in alle ROC's neer op ongeveer 700 cursisten. Hoewel er geen duidelijkheid is over de belangrijkste beweegredenen van cursisten om voortijdig met een cursus te stoppen, is het gemakkelijk in te zien dat niet alleen extra inspanningen nodig zijn om functioneel ongeletterde volwassenen te bewegen een taalcurssus te gaan volgen, maar dat die inspanningen ook gericht moeten zijn op het 'binnenboord' houden van cursisten die de bijna onoverkomelijke horde genomen hebben.